

En gulål kan inte klättra...

Liksom alla andra delar av svensk och europeisk fiskeriförvaltning, är ålen en hal och het fråga. Sveriges Naturskyddsförening (SNF) krävde nyligen tillsammans med 27 andra europeiska och nordamerikanska miljöorganisationer ett totalstopp för allt ålfiske "tills dess arten återhämtat sig" (ur SNF:s pressmeddelande 2015-08-12). Samtidigt befinner sig den svenska ålförvaltningsplanen i en förändringsprocess.

Mycket är dunkelt när det gäller orsak och verkan i ålbeståndet och ålförvaltningsplanen bygger – som Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) uttrycker det – på komplicerade beräkningar som rymmer en hel del osäkerhet. En indikation på tidshorizonten som SNF:s föreslagna totalstopp skulle innebära är HaV:s skrivbordsuppskattning att "det kommer att ta cirka 80 år för ålbeståndet att återhämta sig till sin historiska nivå om all mänskligt orsakad dödlighet upphör".

Vi pratar alltså om potentiellt våldsamt förändrade förutsättningar för samhällsaktörer som på vitt skilda sätt är beroende av eller påverkas av ålens existens. En förändringsprocess består alltid av en rad valsituationer där prioriteringar bestäms. Vi kan förstå det som att dessa valsituationer avgör vilka värden som ska offras, offer som får konsekvenser på kort och lång sikt. Låt oss nu föreställa oss ålens existens som ett stort och komplicerat system, ett kretslopp som täcker in en ansevärd del av planeten. Ålynglen driver från Saragasso utanför Amerikas kust över Atlanten till Europas kuster och blir under vandringen glasål. Den simmar vidare och utvecklas till gulål, och efter många års tillväxt återvänder den som blankål till Saragasso för att leka. Från början till slut tar ålens vandring ungefär 25 år.

Detta system är en lång värdekedja. Man kan koppla upp sig mot systemet på många olika ställen och tappa det på värde, olika sorters värde. Glasålen kan fångas utanför Frankrike och Spanien för att säljas som fiskkonserv på de inhemska marknaderna, eller fångas utanför Storbritannien för att användas i svenska ålodlingar. Gulålen likaså. Både gulålen och blankålen är en ekonomisk belastning för svenska kraftbolag som producerar el av vattenkraft, om de måste säkra ålens vandringsvägar från turbindöden. För dessa bolag är utsättningen av importerad glasål ett kompensatoriskt och lönsamt alternativ till infrastrukturella åtgärder. Blankålen kan upprätthålla ett helt immateriellt kulturarv med betydande sociala, kulturella och ekonomiska värden, som på den östskånska Ålakusten. För SNF ligger värdet i att säkra ålens biologiska överlevnad som art. Det är alltså många aktörer som har goda anledningar att dra i den värdeladdade ålen. När nu förändringar är på gång kommer inte alla dessa värden att tas till vara. Några kommer att offras.

När värden måste väljas bort är ord som kontinuitet och stabilitet intressanta med hänsyn till de tre vedertagna hållbarhetsaspekterna: den sociala, den ekonomiska och den miljömässiga. Ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv blir det då viktigt att förstå hur en ny slags kontinuitet och stabilitet skapas. Angående stabilitet handlar det då om att säkerställa en verksamhets överlevnad: ålfisket (de sociala, kulturella och ekonomiska aspekterna) och ålens fortsatta existens (den biologiska aspekten) på längre sikt. Vi har redogjort för hur ålens livscykel kan förstås som en lång värdekedja där olika nationer binds samman. Ålens fortlevnad blir således en transnationell angelägenhet. Ålfrågan utmanar därmed EU som ytterst ansvarig för förvaltningen av

denna art. Kan totalt ålfiskeförbud som SNF och 27 andra miljöorganisationer föreslår vara vägen till stabilitet?

Stabilitet och kontinuitet inbegriper många olika värden likt ett ekosystem som är beroende av att olika faktorer hela tiden samverkar. Huvudargumentet för att miljöorganisationer vill införa totalstopp för ålfiske baseras på den låga invandringen av glasål som når Europas kuster på sin resa från Saragasso. Men enligt den nya rapporten (2015) av Sveriges ålförvaltningsplan redovisar man istället en ökning av glasålsinvandringen till södra och norra Europa från Saragasso och en ökning av lekvandrande blankål till Saragasso. Sverige har genom olika restriktioner och genom olika insatser lyckats vända kurvan. Varför påtalar SNF då att Sverige sköter sig illa? Är övriga Europa bättre? Eller hämtar SNF sina värden utifrån sina egna tolkningar i den bästa av ålvärldar. Men vad är den bästa av ålvärldar? Finns det olika parallella ålvärldar: en som SNF förhåller sig till och en som ålfiskarna själva befinner sig i?

Den invandrande ålen kallas för glasål och det är den SNF baserar sina låga siffror på och jämför med hur det såg ut på 80-talet. Glasålen kan klättra rakt upp för en vägg och det är mot sådana strategiskt utplacerade mätväggar som glasålsmängden kan beräknas. Men initierade ålfiskare vet att ge dessa mätningar ett vidare sammanhang. De hänvisar till andra faktum så som att glasålen snarare hunnit utveckla sig till gulål innan den når Europas kustlinje och därmed även mätväggarna. Forskning som ålfiskarna refererar till visar nämligen att de vatten som ålynglen simmar i har blivit 0,5 grader varmare vilket räcker för att ålynglen på sin väg hit inte bara blir glasål utan även hinner utvecklas sig till gulål. En gulål kan inte klättra upp för en vertikal vägg. Ytterligare annan forskning visar att Golfströmmen inte längre är lika kraftfull vilket i sin tur leder till att resan över haven förlängs med kanske ett halvår och på den tiden hinner ålynglet utvecklas till gulål. En gulål kan inte klättra...

Den svenska västkusten, där allt ålfiske är stoppat sedan 2012, överöses för närvarande av gulål. Denna ål kommer sedan att leta sig upp i åar och sjöar för att skapa sig ett liv och växa till sig. Miljön där gulålen utvecklas till blankål bestämmer vilket kön den fullvuxna ålen får. När det är ont om plats och ålen måste slåss för sin föda utvecklar den sig till hanar. Ålhanar är av naturen mindre är honor när de sen lekvandrar tillbaka till Saragasso. Och då blankålshonor är större än hanålar är honan mer värd i pengar för ålfiskaren. Ålens kön är en fråga om lönsamhet i det här sammanhanget. Lek dessutom med tanken att det vandrar ett överflöd av hanar tillbaka till lekplatserna. Vem ska de sedan para sig med? Totalförbud kan leda till att fler system och flöden riskerar att kantra.

Antalet personer som fiskar ål har minskat med 70 % sedan 2001. Ålfiskarna är alltså en yrkesgrupp på väg ut. Regelverket kring ålfisket är nämligen riggat på ett sätt som bäddar för en utfasning i takt med att fiskarna – med sin höga nuvarande medelålder – avslutar sitt yrkesliv av åldersskäl. Inte vem som helst och inte vilken aktiv yrkesfiskare som helst får fiska ål. För att göra detta krävs ett speciellt tillstånd som utfärdas av HaV. 2007 infördes ett generellt ålfiskeförbud i Sverige. Detta innebar inte som man kan tro att ålfisket drabbades av ett totalstopp. Däremot betydde det att bara vissa ålfiskare beviljades tillstånd för att fortsätta med sitt ålfiske. Kravet som skulle uppfyllas var att man som fiskare kunde redovisa en årlig inkomst från just sitt ålfiske på minst 40 000 kr. Bedömningen från HaV var att det var rimligt att beviljas fortsatt tillstånd om man

bedrev sitt ålfiske som näringsverksamhet. Andra grupper av fiskare, t ex yrkesfiskare vars huvudsakliga inkomst kom från andra arter eller husbehovsfiskare som enbart fångar fisk för sin egen konsumtion, förbjöds i ett slag att fånga en enda ål till. Detta trots att husbehovsfisket efter ål inte utgör något hot mot beståndet, men däremot håller traditioner och småhamnar vid liv.

De ålfiskare som nu har speciellt tillstånd att fånga ål måste söka om förnyelse varje år, och det får man om man kan visa i sin loggbok att man fångat ål. Anledningen till detta i praktiken automatiska förfarande är att Sveriges förvaltningsplan för sitt ålfiske uppfyller de krav som ställs av EU för att uppfylla EU:s gemensamma ålförvaltningsplan. Sveriges nuvarande ålfiske bedrivs alltså på en hållbar nivå. Men det finns inte en chans i världen att bli beviljat ett nytt tillstånd om man inte hade ett tillstånd föregående år som man utnyttjade. En näring där ackumulerad erfarenhet och lokal ekologisk kunskap tidigare kunde vandra mellan generationer lever alltså på utmätt tid. Fisket måste ske med förankring i föregående års tillstånd, vilket innebär att det är det stängt för ett generationsskifte. Det finns ytterligare en begränsande reglering för någon sorts utveckling av ålfisket. Förutom sitt speciella ålfiskartillstånd, måste fiskaren ha ett tillstånd att sträcka ut sina ålbottengarn i allmänt vatten. Detta är ett tillstånd som beviljas av Länsstyrelsen som – till skillnad från centralmyndigheten HaV – sitter på kunskap om specifika lokala och regionala förutsättningar. Länsstyrelsen bedömer ålfiskets påverkan på annat fiske och på sjötrafiken. Resultatet är att det numera i princip omöjligt att få tillstånd för ålfiske på nya platser. Sammantaget sitter ålfisket i ett skruvstäd och kommer 24 timmar närmare sin död för varje dag som går. Det är i detta läge som SNF vill låta bilan falla.

Låt oss spekulera över det ideala resultatet av denna socio-kulturella och ekonomiska avrättning ur SNF:s perspektiv. Det måste rimligtvis handla om att ålens hela värdekedja, dvs flödet Saragasso ToR, ska ske utan mänskligt orsakad åldöd. Det är alltså en genuint endimensionell lösning på ett genuint komplext problem. Ett biologiskt värde prioriteras till 100% medan sociala, kulturella och ekonomiska värden offras över en natt. Men denna radikala lösning innehåller också en retorisk öppning för att inom en ospecificerad framtid återuppliva eller alternativt återuppfinna det svenska ålfisket. Detta kan ske "när beståndet nått en nivå som tillåter ett hållbart fiske" (ur SNF:s öppna brev till kommissionären 2015-08-04). Med tanke på ålens livscykel kan man anta att denna vagt uttryckta tidsrymd kan omfatta ungefär 25 år. Att föreställa sig att man kan återuppliva ett småskaligt yrkesfiske efter en 25-årig inducerad koma är naturligtvis ett orimligt antagande. All kunskap om hur ett ålfiske bedrivs, all lokal ekologisk kunskap och alla sociala och kulturella värden som är en viktig del av ålens värdekedja kommer att vara borta. Inga ålfiskare kan ens bidra med en kontinuerlig övervakning av ålens status och miljötillståndet i vattnet – om nu HaV mot förmodan skulle efterfråga denna kunskapsbank som byggs upp på daglig basis så länge det finns aktiva fiskare – eftersom alla ålfiskare är döda. Som kunskapsunderlag får vi därför hålla till godo med HaV:s "komplicerade beräkningar som rymmer en hel del osäkerhet". Men den komplexitet som krävs för att förstå och göra det bästa för alla inblandade rymms varken på HaV:s skrivbord eller i SNF:s endimensionella hållbarhetsförståelse.

Säwe - Hultman